

GESCHIEDENIS

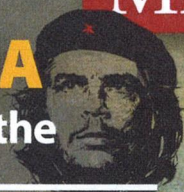
www.geschiedenismagazine.nl

MAGAZINE

Jaargang 52 • oktober 2017 • nr. 7

CHE GUEVARA

De man achter de mythe

SOLDATEN 80-JARIGE OORLOG

"Zonder 't *Wilhelmus* vechten we niet!"

19^e EEUW Alleen voor de **RICH&FAMOUS** het reisje langs de Rijn

Zo werd **Voorburg** het centrum van het Romeinse Rijk

EXTRA DIK nummer
MND VD GESCHIEDENIS

DE GROOTSTE ZEESLAGEN VAN DE GOUDEN EEUW

Zo **VERSLOEG** **TROMP** de Engelse oorlogsvloot

AP 8 710206 247261

Terug naar het christelijke rijk van Karel de Grote...

...en andere Europese idealen uit de jaren '50

Nederland is nu een uitgesproken eurosceptisch land. Wie de Europese integratie verdedigt, heeft het met name over de zakelijke voordelen. In de jaren '50, toen Nederland meedeed met de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal en de Europese Economische Gemeenschap, gebeurde dat echter allerm minst op puur pragmatische gronden, laat **Annemarie van Heerikhuizen** zien.

De geschiedschrijving van de Europese integratie besteedt vooral aandacht aan het pragmatische Europa. In 1952 kwam eerst de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal tot stand, zes jaar later de Europese Economische Gemeenschap. Hieruit volgde in de jaren '90 de Europese Unie (EU). Grondleggers als Robert Schuman en Jean Monnet krijgen altijd veel eer en ook de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken J.W. Willem Beyen wordt de laatste jaren veel lof toegezwaaid. Beyen voorzag Europa van stevige fundamenten als een tariefgemeenschap en een douane-unie en effende zo de weg naar de gemeenschappelijke markt. Zijn biograaf W.H. Weenink noemt hem 'bouwer van Europa', omdat Beyen net als zijn Belgische collega P.H. Spaak een pragmaticus was die zakelijke afwegingen zwaarder liet wegen dan ideologische. Minder vaak lees je wat juist zo opmerkelijk is, namelijk dat Nederlandse parlementariërs deze grootschalige Europese projecten van meet af aan steunden. Niet alleen vanwege economische voordelen. Zo wees de PvdA-voorman M. van der Goes van Naters op de van oudsher

sterke gemeenschapszin in Nederland bij zaken als waterschapsbeheer: bij de aanleg van dijken, bruggen, sluisen en molens had het algemeen belang geprevaleerd over het particuliere belang. Die gemeenschapsgeest wilde hij ook in Europees verband toepassen. Zijn partijgenoot G.J.N.M. Ruygers refereerde aan de drooglegging van de Zuiderzee; er waren offers van alle mensen gevraagd om dit project te doen slagen. Voor een vergelijkbare taak stond men in Europa, alleen dan op grotere schaal: het nationale belang diende te wijken voor de belangen van alle burgers van Europa. Misschien dat de sociaaldemocraten het een tikkeltje te dik aanzetten. Zij

Muurschildering van keizer Karel de Grote op het raadhuis van Lauterhofen, Duitsland.

hadden een overkoepelende toekomst-droom voor Europa, dat socialistisch moest worden met een sterke, sturende overheid waaraan de lidstaten ondergeschikt waren.

Het rijk van Karel de Grote

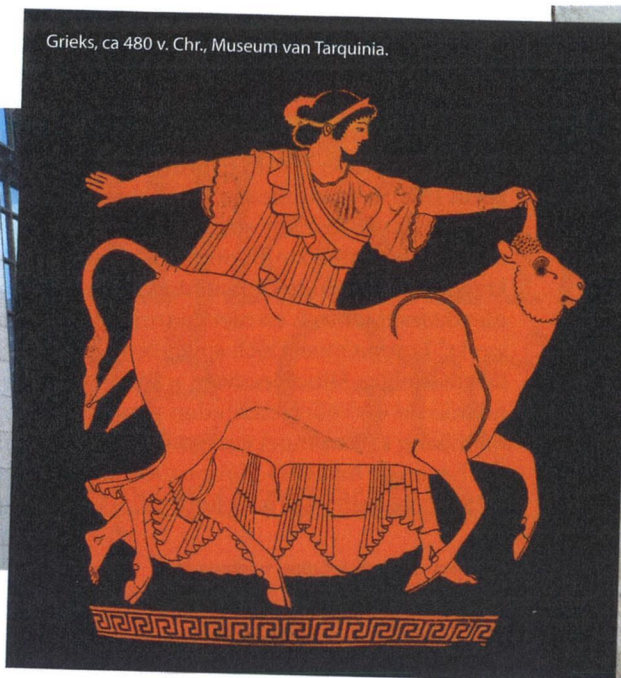
Andere partijen hadden hun eigen dromen over Europa. Zo leefde in protestantse (antirevolutionaire) kring de romantische idee dat samenwerking in Europa iets van de eenheid van het christelijke rijk van Karel de Grote kon terugbrengen. Was het christelijk geloof niet wat alle Europese landen

bond? Fractievoorzitter van de ARP in de Tweede Kamer J.A.H.J.S. Bruins Slot zei in 1950 in de publicatie *Bezinning en uitzicht* dat de federale staat in Europa een 'doodgeboren kind' zou zijn als 'een krachtige en levende Christenheid zich niet daarachter stelt en niet daarin meewerkt'. Europa moest zich spiegelen aan de christelijke Middeleeuwen want, '(o)ndanks de ver voortgeschreden wereldlijking kan en moet gezegd worden dat het enige dat West-Europa tot een geheel maakt het Christendom is. (...)

De deling van Karel de Grote's Europa in 843

West-Europa draagt ondanks alles, ondanks de onderlinge rivaliteit in dit gebied, de merktekenen van het Christendom.' Zouden de Europeanen op deze basis gaan samenwerken, dan zouden ze de breuk helen die in Karels rijk tussen een Frans en een Duits gedeelte was ontstaan. En daarmee zou de vrede gediend zijn. Zelfs de Eerste Wereldoorlog had niet hoeven plaatsvinden als Europa verenigd was gebleven en geen Frans-Duitse rivaliteit had gekend. 'In het jaar 843 hebben de kleinkinderen van Karel de Grote het rijk van hun grootvader verdeeld. De verdeeldheid,

Grieks, ca 480 v. Chr., Museum van Tarquinia.

Romeins, 1ste eeuw, Nationaal Archeologisch Museum Nap

die van die verdeling het gevolg was, heeft Verdun in de oorlog 1914/1918 gemerkt. Het is onze taak te trachten de verdeeldheid (...) te doen opheffen.' Bruins Slot ging ook in op de vrees van veel landgenoten voor soevereiniteits-overdracht aan een verenigd Europa. Hij dacht dat die een historisch gegeven was. De Nederlandse geschiedenis was immers vanaf de Middeleeuwen 'één proces van soevereiniteitsoverdrachten' geweest. Toen waren eerst Bourgondische hertogen de baas geweest, daarna de Habsburgers en vervolgens ontstonden de Nederlanden als onafhankelijke staat. Geen vuiltje aan de lucht dus, niets nieuws onder de zon, al liet Bruins Slot ook weten dat te snelle integratie nooit goed kon zijn.

Waardevolle bouwstenen

Katholieke parlementariërs refereerden als het over Europese integratie ging al even vroom aan Gods plannen met de wereld. De KVP'er E.M.J.A. Sassen schreef in 1948 in het *Katholiek Staatskundig Maandschrift* dat de samenwerking eist 'onze strijdbaarheid, onze kracht, om haar te ordenen naar diezelfde zedelijke grondslagen, die in de nationale politiek ons werk schragen: naar de zedelijke grondslagen, verankerd in Gods Scheppingsplan en in Christus' Openbaring'. In dezelfde geest beweerde zijn partijgenoot M.A.M. (Marga) Klompé dat de katholieken 'waardevolle bouwstenen' te bieden hadden. Zij zag samenwerken als goddelijke opdracht: 'Het is aan ons om als instrument Gods, (...) de schepping te voltooien', ofwel te zorgen dat

Links: in het hart van de Europese wijk in Brussel staat dit beeld van Léon de Pas. Het is een van de vele interpretaties van de mythe over de Fenicische prinses Europa die door Zeus/Jupiter, in de gedaante van een hemelstier, werd ontvoerd naar het eiland Kreta, waar zij haar zoon Minos baarde. Het werd een geliefd thema in de Europese kunst.

de mensheid in vrede kon leven. Zowel protestanten als katholieken waren geen voorstander van een sterke Europese overheid zoals de socialisten voorstonden. In de woorden van Klompé: 'Slechts die taken, die door onderlinge afhankelijkheid niet meer op nationaal niveau kunnen worden volbracht', gaan

tiebron voor de Europese samenwerkingsgedachte. Vooral van de Sovjet-Unie ging sinds de Koude Oorlog was begonnen na 1945 een grote dreiging uit en de mensen waren bang voor een nieuwe oorlog. De oud-vakbondsman en parlementariër P.J.S. Serrarens (KVP) verkondigde in 1951 in de Tweede Kamer dat de vorming van het oostblok en de komst van het IJzeren Gordijn in wezen 'imperialistische machtsvorming' was, en dat deze ontwikkeling 'ons in

De Nederlandse geschiedenis was immers vanaf de Middeleeuwen 'een proces van soevereiniteitsoverdrachten' geweest

over naar 'bovennationaal gezag'. Dit subsidiariteitsbeginsel (bij de protestanten: 'soevereiniteit in eigen kring') was al leidend in hun maatschappelijk denken sinds eind 19de eeuw; tegenwoordig wordt het ook omarmd in de EU. Het moet zorgen dat Europa zo dicht mogelijk bij de burger blijft door niet te veel taken van de lidstaten over te hevelen naar 'Brussel'.

Rusland, 'een mateloos oerwoud'

De actuele politieke situatie van de jaren '50 was een belangrijke inspira-

West-Europa' gedwongen heeft tot een integratie te komen. Serrarens was er echt een meester in de nieuwe vijand zo mysterieus en omineus mogelijk af te schilderen: 'Als een mateloos oerwoud, ontzagwekkend groot en ondoordringbaar, waar lianen eeuwenoude stammen verbinden en waar geen weg binnenvoert en geen uitweg is, als een oerwoud, waar de dag amper haar lichtglansen werpt en waar ongekende maar vaag bevroede gevaren vanuit de donkere diepten dringen, zó is Rusland voor ons, mensen van

Rembrandt, 1632, Getty Center Los Angeles.

18de eeuw, Lindenau Museum Altenburg.

het avondland! Europa bezat alles wat Rusland niet kende: een zacht klimaat, een 'heerlijke plantengroei', een vrije, dynamische bevolking. Om dit bevoorrechte deel van de wereld te beschermen dienden de landen van Europa onmiddellijk tot samenwerken over te gaan. Als vakbondsman legde Serrarens de nadruk op de noodzaak, allereerst, van het aanleggen van een stevig sociaal fundament, te beginnen met het opstellen van een Europees wetboek van sociale zekerheid. Europa zou zo tegemoet kunnen komen aan de wensen van de arbeidersklasse en het 'goddeloze communisme' kunnen weerstaan.

Economische winst

Serrarens was een anticommunist in hart en nieren, maar anderen wilden tot op zekere hoogte wel samenwerken met de Sovjets. Het ideaal van Europa als 'brug' tussen Amerika en Rusland had veel aanhangers. Maar na de communistische machtsovernames in Roemenië, Hongarije, Bulgarije en Tsjechoslowakije in de tweede helft van de jaren '40 was dit brugdenken in alle partijen passé. Ook de sociaaldemocraat Ruygers, voorheen een overtuigend brugdenker, geloofde vanaf 1949 dat Europa de handen ineen moest slaan tegen het Sovjetstelsel 'dat de Christelijke en de humanistische wereld niet anders ervaren kan dan als de verschrikking van de demon uit de afgrond.' Chaos en ellende stonden Europa te wachten

als het niet integreerde. Bovendien, zo bracht de liberaal H.A. Korthals in 1951 in de Tweede Kamer naar voren nog voordat Beyen in 1955 zijn marktplannen ontvouwde, zou bij samenwerking een economische winst kunnen worden binnengehaald, verbonden aan het creëren van één groot marktgebied. De liberalen eechooden hier wat het Marshallplan zei over Europese samenwerking, maar ze koesterden ook een eigen Europese droom. Die schemert althans door in Korthals' ideaal van sociale gerechtigheid en de mogelijkheid tot vrije ontplooiing. In Europa 'moet elkeen zich tot hoger levensvlak kunnen ontwikkelen. Daarbij drage ieder ook verantwoordelijkheid, want dat achten wij te zijn overeenkomstig der mensen waardigheid.'

Erasmusbeurzen

Romantische denkbeelden en angstvisioenen, bittere noodzaak maar ook het verlangen om iets mooiers, iets rechtvaardigers op te bouwen, het motto 'nooit meer oorlog', dit alles speelde een rol bij het denken over Europa nog voordat de daadwerkelijke samenwerking van start ging. Een enkeling wendde zich in het bijzonder tot een bepaald deel van de bevolking. Serrarens richtte zich vooral tot de arbeiders, doel was hen door middel van wetgeving in Europa meer sociale zekerheid te verschaffen. Klompé wendde zich tot de vrouwen en vroeg zich hardop af of

er voor hen 'een krachtiger stimulans te vinden (was), dan de wens, dat wij voor onze kinderen, een gelukkige toekomst, in vrede, willen opbouwen?' Het streven was een Europa tot stand te brengen 'waarin het voor onze kinderen goed is om te leven'. Inmiddels reizen onze kinderen op Erasmusbeurzen door Europa en genieten ze al meer dan een halve eeuw van welvaart en vrede. Toch, in het eurosceptische Europa van nu, met de dreiging van Poetins Rusland en een afzijdige of zelfs sceptische Amerikaanse president, spreekt het Europese project niet meer vanzelf. Zal de Europese samenwerking overleven zonder idealisten, zonder mensen die uit overtuiging voor samenwerking kiezen?

Annemarie van Heerikhuizen is historica en werkzaam bij de opleiding Europese Studies (Universiteit van Amsterdam). Zij promoveerde op *Pioniers van een Verenigd Europa. Bovennationaal denken in het Nederlandse parlement, 1946-1951* (www.dbnl.org/basisbibliotheek).

Robin de Bruin, *Elastisch Europa. De integratie van Europa en de Nederlandse politiek, 1947-1968*, Wereldbibliotheek, 2014

VERDER LEZEN

- ▶ **W.H. Weenink**, *Johan Willem Beyen, 1897-1976. Bankier van de wereld, Bouwer van Europa*, Prometheus/NRC Handelsblad, 2005